

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3559>

OPINIONS OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS ABOUT THE PROGRAM OF PRIMARY SCHOOL SOCIAL STUDIES COURSE

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN İLKOKUL SOSYAL BİLGİLER DERSİ PROGRAMINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ¹

Gülistan Dutlu Akburak²
Bülent Güven³

Abstract

The aim of this study is to determine the opinions of classroom teachers on the acquisition, content, learning-teaching process and evaluation dimensions of the Social Studies curriculum implemented at the primary school level. The research was carried out using the case study design used in qualitative methodology. The study group of the research consists of 7 primary school 4th grade teachers working in Etimesgut district of Ankara province who volunteered to participate in the research. The research data were collected through a focus group application using a semi-structured interview form. The findings of the study revealed that the participants found the objectives in the primary school Social Studies curriculum to be sufficient in terms of quality, however, they found the time recommended for the objectives in the curriculum to be insufficient. It was concluded that the units in the Social Studies programme were related to the outcomes, but the textbooks were not at this level and there was a lack of digital content. According to the findings of the research, it was stated that the methods, techniques and activities in the programme were insufficient in the learning-teaching process; alternative measurement tools were in the background and the explanations in the programme were limited. The results obtained after the analysis of the findings obtained in the research; It was seen that the achievements in the Social Studies course curriculum are sufficient and balanced, in addition, revising the curriculum to include digital content in line with the needs of students and teachers according to the changing new educational understanding will be important in terms of the functionality and effectiveness of the curriculum.

Keywords: Primary school 4th Grade, Social Studies, Curriculum, Classroom Teachers

¹ Bu araştırma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde gerçekleşen "Sınıf Öğretmenlerinin İlkokul Sosyal Bilgiler Programına İlişkin Görüşleri" adlı dönem projesi çalışmasının nitel veri analizi sonucu ulaşılan bulgulara dayalı olarak üretilmiştir.

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale / Türkiye. 22415014014@ogr.comu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-4033-362X>

³Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü, bulentg@comu.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-8883-3028>

Özet

Bu araştırmanın amacı; sınıf öğretmenlerinin ilkökul basamağında uygulanan Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının kazanım, içerik, öğrenme öğretme süreci ve değerlendirme boyutlarına ilişkin görüşlerini belirleyebilmektir. Araştırma, nitel yöntemde durum çalışması deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Ankara ili Etimesgut ilçesinde görev yapan araştırmaya katılma konusunda gönüllü ilkökul 4. Sınıf okutan 7 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak odak grup uygulaması ile toplanmıştır. Araştırma bulguları; katılımcıların ilkökul Sosyal Bilgiler dersi programında yer alan kazanımların nitelik açısından yeterli bulduklarını bununla birlikte programda kazanımlar için önerilen süreyi yetersiz bulduklarını ortaya koymuştur. Sosyal Bilgiler programında yer alan ünitelerin kazanımlarla ilişkili olduğu fakat ders kitaplarının bu düzeyde olmadığı ve dijital içeriklerin eksikliği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre programda yer alan yöntem, teknik ve etkinliklerin öğrenme-öğretme sürecinde yetersiz olduğu; alternatif ölçme araçlarının geri planda kaldığı ve yine programda yer alan açıklamaların sınırlı olduğu belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen bulguların analizi sonrasında ulaşılan sonuçlar; Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımların yeterli ve dengeli olduğu, bunun yanında programın dijital içeriklere yer verilecek şekilde revize edilmesinin öğrenci ve öğretmen ihtiyaçları doğrultusunda değişen yeni eğitim anlayışına göre düzenlenmesi, programın işlevselliği ve etkililiği açısından önemli olacağı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İlkokul 4. Sınıf, Sosyal Bilgiler, Öğretim Programı, Sınıf Öğretmenleri

Giriş

Ali öğretmen bu yıl 4. sınıf öğretmeni olarak öğretim yılına başladığında sosyal bilgiler dersi ile ilk kez karşılaşan öğrencilerine bu dersin öğretim programında yer alan nitelikleri nasıl kazandırabileceği konusunda biraz kaygılı idi. Dersin yapısı ve disiplinler arası konuları öğrencilerine biraz soyut gelebilirdi. Ali öğretmen bu dersin kazanımlarını öğrencilerine hedefleri doğrultusunda verebilmek için “Öğrenme öğretme sürecini nasıl planlamalıyım? Süreç değerlendirmede nasıl etkili bir yol izleyebilirim?” gibi soruların cevaplarını bulabilmek için sosyal bilgiler öğretim programını inceleyemeye başladı. Bu noktada Ali öğretmen öğretim programının kendisine yol gösteren yanlarından çokça faydalandığını ancak bazı noktalarda aradığı cevapları programda bulamadığını fark etti. İşte onlarca sınıf öğretmenin benzer durumları yaşayabileceği bu konu araştırmanın hareket noktasını oluşturmuştur. İlkokul Sosyal Bilgiler dersi kazanımlarının; bireylerin yetiştirilmesinde, sorgulayıcı, eleştirel bakış açıları geliştirebilmelerinde, değişimin ve gelişimin önemini kavrayabilmelerinde, sosyal hayata uyum sağlama, iletişim becerilerinin geliştirilmesi ve iyi bir vatandaş olabilme konularında öğrenciler açısından kritik etkiye sahip olması beklenmektedir. Yine kazanımlara uygun şekilde düzenlenmiş bir içerik, nitelikli bir süreç yaşatacak öğretim etkinlikleri ile sürecin ve ürünün bir bütün olarak ele alındığı değerlendirme sürecini çağdaş yaklaşımlara uygun olarak içerisinde barındıran bir öğretim programına sahip olmak öğretmenlerin arzuladığı bir durumdur.

Demirkaya'ya (2011) göre; öğrencilerin düşünme becerilerinin geliştirilmesi Sosyal Bilgiler öğretim programının en önemli amaçlarından. Değişen ve yenilenen Dünya'da bilgi çağıyla birlikte öğrencilerin değişen durumlara hazırlıklı olacak şekilde düşünme becerileri geliştirilmelidir. Sosyal Bilgiler programının hedeflediği düşünme becerileri arasında; problem çözme, sorgulayıcı ve eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, analiz edebilme ve karar verme becerileri sayılabilir. (Akt., Yakar, 2013).

Böylesine kritik bir dersin daha etkili şekilde eğitim öğretiminin sağlanabilmesi için sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları durumların doğru şekilde belirlenebilmesi önem taşımaktadır. Nitekim Sosyal Bilgiler dersi ilkokulda başlamaktadır. İlkokulda başlayıp ortaokulda devam eden bu dersin daha sağlam temeller üzerinde inşasının devamı için sınıf öğretmenleri ve sosyal bilgiler öğretmenleri arasında işbirliğini ve eşgüdümü sağlayacak olan bir çalışmaya gereksinim duyulmaktadır. Yine bilim ve teknoloji alanındaki hızlı değişme ve gelişmeler, bireylerin ve toplumun ihtiyaçları ve hedeflenen birey modeli programın sürekli geliştirilmesinde etkili olmaktadır (MEB,2018). Program geliştirmeciler bu kapsamda programın uygulayıcısı öğretmenlerden gelecek dönütlere gereksinim duymaktadır. Bu araştırmada ilkokul Sosyal Bilgiler dersi programının gelişen ve değişen durumlara ne derece uyumlu olabildiğini saptamak; kazanım, içerik, süreç ve değerlendirme öğeleri açısından durumu saptamak, günlük hayatla ilişki kurma, uygulanabilirlik, esneklik ve yeterlik açısından sınıf öğretmenlerinin görüşlerini saptamak ve yanı sıra uygulanma sırasında program ile ilgili karşılaşılan sorunlar var ise bunları belirleyerek çözüm yollarını ortaya koymak araştırmanın temel odak noktasını oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, ilkokul 4. sınıf düzeyinde uygulanan Sosyal Bilgiler dersi programına ilişkin; hedef, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme aşamalarında programın etkililiği ve yeterliğine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerine başvurulması amaçlanmıştır. İlgili amaca yönelik olarak; olay ve olguları gerçekleştikleri bağlam içinde anlamaya ve yorumlamaya dayanan nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Çalışmada alt amaçlara yönelik olarak durum çalışması deseni kullanılmıştır. Ortaya konulan duruma bağlı olarak desenlenen çalışmalarda incelenen ve bağlantı kurulan durumlar araştırma amaçları ile çerçevelendirilmektedir (Yin; 2017).

Nitel araştırmalarda durum çalışması deseni, eğitim alanında oldukça sık işe koşulan bir desen olarak karşımıza çıkmaktadır. Durum çalışması bir araştırma stratejisi olarak araştırmalara katkıda bulunmak amacıyla bireysel, grup, örgütsel, sosyal ve politik olaylarla ilgili birçok durumda kullanılmaktadır (Aytaçlı,2012).

Subaşı ve Okumuş (2017) ise "...tek bir durum ya da olayın derinlemesine boylamsal olarak incelendiği, verilerin sistematik bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntem" ortaya koymuşlardır. Bu araştırma da sınıf öğretmenlerinin 4. Sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programına ilişkin görüşlerini derinlemesine araştırmak; programın etkililiği ve yeterliliği hakkında detaylı bilgiler ortaya koymayı amaçlanmıştır.

Hitchcock ve Hughes (1995: 317), durum çalışmasında takip edilecek sıralamayı şu şekilde belirtmişlerdir;

- Durum içerisindeki olayların zengin ve canlı bir şekilde tanımlanması,
- Durum içerisindeki olayların kronolojik olarak hikayelendirilmesi,
- Olayların tanımlanması ile analizi arasındaki içsel bir tartışmanın kurulması,
- Belirgin bireysel aktörler ya da aktör grupları ve onların algıları üzerine odaklaşılması,

- Durum içerisinde araştırmacının bu durumun bir parçası olarak katılımı,
- Araştırılan konunun zengin bir biçimde ortaya konulmasını sağlayacak özel durumu sunma yolu (Akt. Aytaçlı, 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemi türlerinden homojen örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, nitel araştırma örnekleme seçiminde sıklıkla başvurulan örnekleme seçme yöntemidir. Bu örnekleme yaklaşımı belli ölçütleri karşılayan bir veya daha fazla durumun derinlemesine araştırılmasına olanak tanır. Araştırmacı, doğa ve toplum olaylarını veya olgularını anlamaya; bu durumların birbirleriyle olan ilişkilerini keşfederek açıklama çabasıdır. (Büyükköztürk vd., 2012).

Amaçlı örnekleme yöntemlerinin alt türleri de bulunmaktadır. Bu araştırmada da kullanılan homojen örnekleme seçiminde amaç, belirgin bir alt grubu tanımlama yoluyla benzeşik küçük bir örneklem oluşturmaktır. Maksimum çeşitlilik örneklemesinden farklı olarak amaç, en yüksek düzeyde çeşitliliği sağlayarak araştırmaya katılım sağlanması değil; aksine daha küçük gruplardan konuyla ilgili derinlemesine bilgi almaktır. (Kıncal; tarihsiz).

Araştırmada homojen örnekleme seçimiyle belirlenen katılımcıların ortak özelliği araştırma amacına uygun olarak Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bir devlet okulunda 4. Sınıf okutmaları dahası 4. Sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programının uygulayıcısı olmalarıdır.

Araştırmanın çalışma grubunu, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Etimesgut ilçesinde 4. Sınıf okutan; 5 kadın, 2 erkek olmak üzere; 7 gönüllü sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Katılımcıların 6'sı lisans, 1'i ön lisans mezunu; 3'ü ise "uzman öğretmen" unvanına sahiptir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada verilerin toplanması odak grup görüşmesiyle gerçekleşmiştir. Odak grup görüşmesinde homojen örnekleme yöntemiyle belirlenmiş katılımcılarla gerçekleşmiştir. Araştırmanın amacına hizmet eden odak grup görüşmesi, olgularla ilgili derinlemesine bilgi edebilmek amacıyla sıklıkla başvurulan nitel veri toplama tekniğidir. Odak grup görüşmelerindeki amaç; katılımcıların konuyla ilgili görüşlerini derinlemesine belirtmelerini sağlamak ve konu hakkındaki görüş ve çözüm önerilerini tartışma içerisinde ortaya koymalarını sağlamaktır. Görüşmeye katılım sağlayan kişi sayısı 5'ten az 10'dan fazla olmamalıdır. Görüşme katılımcıları, araştırılacak konunun amacına hizmet eden ortak bir tecrübe geçmişine sahiptir.

Araştırma odak grup çalışmasına uygun şekilde yürütülmüştür. Bu hedef doğrultusunda konuya uygun olarak uygulanan program açısından ortak tecrübelerine sahip olan 4. Sınıf okutan 7 sınıf öğretmeni ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar süreç ile ilgili bilgilendirilmiş; "Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Metni" imzalatılmıştır. Mart 2022 tarihinde, ÇOMÜ Bilimsel Araştırma Etik Kurulu izinleri doğrultusunda mesai saatleri dışında belirlenen saat diliminde, moderatör ve katılımcılara uygun ortak bir tarih ve saat belirlenmiştir. Odak grup görüşmesinin mesai saatleri dışında gerçekleştirilmesi, belirlenen saatte öğretmenlerin fiziksel yakınlık açısından sınırlı olması sebebiyle görüşme dijital ortamda çevrimiçi olarak, 3 oturum şeklinde 120 dakikada gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada katılımcıların 6 adet görüşme sorusuna verdiği cevaplar dijital ortamda kayıt altına alınmış ve kayıtlar deşifre edilerek Microsoft Word belgesine aktarılmıştır. Deşifre sonrasında, alınan ses kayıtları ve video kayıtlar dijital ortamdaki kalıcı olarak silinmiştir. Deşifre belgeleri katılımcılara ayrı ayrı gönderilerek teyit etmeleri istenmiştir. Katılımcılara, verdiği cevaplara ekleme veya çıkarma yapmak istemeleri takdirde ekleme çıkarma yapabilecekleri bilgisi verilmiştir. Verilerin analizi sürecinde güvenilirliği sağlamak adına katılımcılardan verdikleri cevapların deşifre onayları da alınmıştır.

Araştırma problemi, alt problemlerine uygun olarak uzman görüşü ile belirlenen görüşme soruları için betimsel analize uygun bir çerçeve belirlenmiştir. Toplanan veriler, belirlenen çerçeve kapsamında betimsel şekilde analiz edilmiş, ulaşılan bulgular alt problemlerin sırasına uygun olarak sunulmuştur.

Bulgular

Veri toplamak amacıyla gerçekleştirilen odak grup görüşmesi sırasında alt problemler çerçevesinde oluşturulup katılımcılara yöneltilen sorulara verilen cevaplar neticesinde erişilen bulgular yorumlanarak sunulmuştur.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımların niteliği ve yeterliği konusunda öğretmen görüşleri

İlkokul 4. Sınıf okutan 7 katılımcı öğretmenden K2, K6, K5, K1, K3 konu ile ilgili görüşlerini belirtmişler kazanımların niteliğinin bilgi boyutuyla sınırlı kaldığını işaret etmişlerdir.

“Sosyal Bilgiler dersi için konulara göre kazanımlar bazı konulara göre ben yeterli olmadığını düşünüyorum mesela şu anda Üretim, Dağıtım, Tüketim ünitesindeyiz. Bugün bütçeden bahsettik. Bütçenin tanımından, aile bütçesinin ne olduğundan nasıl yapılması gerektiğini içerik çok güzel bununla ilgili kazanım da güzel çünkü yazdığım kazanım konuyu da tamamen içeren bir kazanımdı ancak bu her kazanım için aynı durum geçerli olmadığını düşünüyorum. Özellikle Milli Mücadele dönemi için Milli Mücadele döneminde Atatürk konusundaki kazanımlarda maalesef ben o kazanımların çok da içeriğe uygun olmadığını düşünüyorum.” (K2)

“Sanki Sosyal Bilgiler dersi günlük yaşamlarında onların kullandıkları deyimler gibi görünse de aslında bazı kavramlar soyut kalıyor. Dolayısıyla o çocuk o kavramları çok da bilerek ya da özümseyerek öğrenmiyor. Mesela yönetim konusu vardı yerel yönetimlerden başladık. İşte belediyeler, valilik, kaymakamlık işte bu bazı şeyler çocuklarda soyut kalıyor. Bizler sadece sınıflarda sınıf başkanlığı olarak kullanıyoruz biz bu seçimleri ama diğer şeylerde çocukların katılımının sağlayamadığımız için sadece ezber boyutunda kalıyor gibi geliyor bana.” (K5)

Diğer katılımcıların belirttiği diğer noktalar ve çözüm önerileri şu şekildedir:

“Bilgi boyutundan ziyade davranış boyutunun daha öncelikli olması gerektiği konusunda ben de katılıyorum yani günlük hayatta kaybettiğimiz bazı değerlerin toplumsal olarak kaybettiğimiz bazı değerler var o değerlerin tekrar sürdürülebilir olması açısından davranışa yönelik olması daha önemli diye düşünüyorum” (K5).

“Kazanım olarak aslında programda yeterli şekilde verilmiş kazanımlar da, eksiklikler kitaplardan kaynaklanıyor” (K3).

“Yani kazanımı okuduğunuz zaman tamam kazanım gayet güzel, yeterli görünüyor fakat o kazanımın kitabın içinde aldığı konu yeterli değil yani yer verdiği konu veya içerik yeterli değil. Hani bazen çok eksik kalıyor bazen yetersiz kalıyor bazen de amacının çok dışında gibi kalabiliyor. Yani kazanımı okuduğunuzda evet diyorsunuz bu kazanımı ben bu çocuğa versem gayet güzel ama o kazanımı çocuğa

verebilmek için Sosyal Bilgiler kitabı basılırken orada yer alan metinlerin, parçaların çok iyi incelenip kazanımlarla birebir örtüşmesi yani çocuklarda madem içeriğin yaşamda kullanılabilir olmasıyla amaç işlevselliği buysa o metinler seçilirken metinlerin o çocuklara daha uygun olması gerekiyor. Yoksa kazanımı okuduğunuzda kazanım sözcük itibarıyla yeterli evet.” (K6)

Katılımcıların üzerinde durduğu nokta kazanımların çok iyi ifade edildiği bununla birlikte programda ifadesini bulan kazanımın içeriğine gelindiğinde bunun derinlemesine ele alınmadığı ve kalıcı öğrenmeyi sağlayamadığıdır. Kazanımların yeterliği ve içeriğe uygunluğu ile ilgili belirttikleri düşüncelere baktığımızda kazanımların Üretim, Dağıtım, Tüketim ünitesinde olduğu gibi yeterli ve nitelikli olduğu düşünülürken özellikle Milli Mücadele ile ilgili kazanımların yüzeysel olduğu; Yerel Yönetimler konusundaki kazanımların soyut kaldığını ifade etmişlerdir. Bunun yanında Sosyal Bilgiler programında yer alan kazanımların bilgi boyutuyla sınırlı kaldığı, öğrencilerin günlük hayata uyarlayabileceği ve kullanabileceği yönünün eksikliğinden bahsetmişler ve toplumsal değerlerin sürdürülebilirliği açısından bu yönüne önem verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı İçerik Ögesine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Katılımcıların tümü nitelikli kazanım ve ona uygun nitelikli bir içeriğin Sosyal Bilgiler dersi ve toplumsal hayatla ilişkisi için önemini vurgulamışlar ancak programda yer alan kazanımların bazılarının içerik ile desteklenmediğini ve dolayısıyla kalıcı öğrenmelerin sağlanamadığını ortaya koymuşlardır.

“Özellikle Millî Mücadele dönemi için Millî Mücadele döneminde Atatürk konusundaki kazanımlarda maalesef ben o kazanımların çok da içeriğe uygun olmadığını düşünüyorum.” (K2)

“Bazı konular üzerinde fazlaca durulurken farklı konulara neredeyse şöyle bir değinmiş olmak için değinilip geçilmiş bazı kazanımlarda onun eksikliğini hiss ediyoruz. Onun dışında mesela diyelim ki bir kazanım da bu geleneksel çocuk oyunları ile ilgili burada da aklıma gelen bir şey olarak yine çok yüzeysel alınmış konu.” (K6)

“Millî mücadelede konuyla kazanımlar çok uyuşmuyor yani içerik böyle bir apar topar verilmiş gibi böyle bir daha madde madde ayrılabilirdi çocukların aklı karıştı” (K1).

“Şöyle söylemek istiyorum bence ayrıntılara da aslında hiç girilmemiş değil; girilmiş. Millî mücadele döneminden gene ben örnek vereceğim. Millî Mücadele döneminde milis güçlerinin oluşturduğu kuvvetlerden bahsedildi, direkt bireysel olarak buldukları bölgede mücadele eden kişiler hakkında bilgiler verilmişti. Mesela bunun baktığımız zaman bu kişilerle ilgili bence o bilgiler oldukça yeterliydi. Ne yaptığı, hangi bölgede bir çalışma içerisinde bulunduğuna yönelik bilgiler vardı, ben yeterli buldum” (K2).

Katılımcıların içerik ve kazanım uygunluğu ilişkisiyle ilgili görüşleri göz önüne alındığında kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmediğini nitelikli kazanımların dahi öğrenciler için ulaşılabilir olmadığını özellikle Yerel Yönetimler, Geleneksel Çocuk Oyunları kazanımlarının içeriğe uygunluk noktasında yüzeysel kaldığı görüşü hâkimdir. Millî Mücadele kazanımlarına ilişkin içerikte ayrıntılara yer verildiği ama genel olarak ünite kazanımlarına ilişkin içerikte yüzeysel kaldığı görüşünü bildirmişlerdir. Bazı konular üzerinde ayrıntılı bir içerik sunulurken bazı

kazanımlara yönelik yüzeysel bir içerik sağlanması programın hedeflerine ulaşma açısından da sorunlara yol açabilmektedir.

İçeriğin Öğrencilerin Gelişim Özelliklerine Uygunluğuna İlişkin Öğretmen Görüşleri

Katılımcılar Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan içeriğin öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olduğu görüşünde birleşmektedirler. Katılımcılar genel olarak programda sunulan içeriğin öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun düzenlendiğini belirtmişler bununla birlikte içerikte yer alan konulardan birkaçının ise çocukları tedirgin edebilecek düzeyde olduğunu bildirmişlerdir.

“Bence uygun öğrenci gelişimine yani öğrencilerin çok çok üzerinde olan konularımız yok. Bu kadar çok zorlayıcı üniteler ve ünite konuları yok.” (K3)

“Bence de gelişim düzeyine uygun konular yani hem arkadaş ilişkilerini içeren hem yaşadığı çevreyi tanınmasına yönelik hem geçmiş tarihini öğrenmesine yönelik o yüzden ben uygun buluyorum gelişim özelliklerini uygun olduğunu düşünüyorum”(K2).

“Bazı konular daha derin işlenebilir gibi yani bazılarında evet yani çok yüzeysel geçmiş gibi ama genelde konular güzel aslında gelişim özelliklerine uygun.” (K1)

Bir katılımcı içeriğin öğrencilerin gelişimsel özelliklerine uygun olduğunu düşündüğünü fakat kademe atladığında konular arasında herhangi bir kopukluk olup olmadığını bilemediğini ifade ederek kademeler arası iş birliğine iletişime dikkat çekmiştir.

“Şu an ilkökul seviyesine uygun ama kademe geçtiği zaman 4’ten 5’e konular arasında kopukluk var mı programda onu bilemiyoruz biz.” (K3)

Bir başka katılımcımız içerikte yer alan Doğal Afetler konusunda öğrencilerin tedirgin olduğu içeriklerin de mevcut olduğuna değinmiştir.

“Yaş grubuna uygunluk açısından örneğin “Doğal Afetler” anlatırken benim birkaç öğrencimin korktuğunu hissettim doğal afetler konusunda. Hani bazı konular da çok uygun değil bazı konular soyut kalıyor bazı konular ise konular demeyelim kazanımlar ise gelişim özelliklerine çok da uygun olmuyor.” (K5)

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Öğretim İlkelerine Uygunluğuna İlişkin Öğretmen Görüşleri

Yenilenen SBDÖP ile birlikte geçmişteki programlara nazaran örneklerin daha güncel olduğu ancak bu güncelliğin hayatilikten yoksun olduğunu belirtilen görüşler arasındadır. Toplumsal hayatta deneyimlemeden farkına varılabilecek konuların en iyi şekilde SBDÖP ile birlikte öğrenilebileceğinin ve içselleştirebileceğine değinmişlerdir. Zaman ekonomikliği açısından katılımcılar fikir birliği içinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

“Aslında kazanımların birçoğunda verilen örnekler geçmişe göre daha güncel, çok eskilere gidecek olursak bir 10-15 yıl öncesine konular gerçekten daha yoğun, ağırdı, çok kapsayıcıydı. Şimdi daha güncelleştirilmiş (K6).

“Tamam, kazanımlar evet dediğimiz gibi güzel ancak bazen süre ile ilgili sıkıntılar da yaşıyoruz. Yani verilen kazanımların süre içerisinde, belirtilen süre içerisinde anlatımı örneklendirilmesi kazanıma göre belki gezilecek görülecek yerlerin programa dâhil edilmesi de işin içine girince maalesef bazı kazanımların süresi yeterli gelmeyebiliyor. Ondan dolayı da çok da uygun oluyor mu işlevselliği olmuyor çünkü bu sefer biz sürekli zamana göre yetiştirme telaşına düşebiliyoruz. Bu telaştan dolayı ya hızlı hızlı geçmek durumunda kalıyoruz ya da ona verdiğimiz

süreyi bir başka kazanımdan çalıp kullanabiliyoruz fazla fazla verelim derken ama bu işlevselliğini maalesef kısıtlayabiliyor” (K2).

SBDÖP ifadesini bulan kazanımlara tam olarak erişilebilmesinin önünde zaman ekonomikliğinin engel olduğu, konuların geniş çerçeveden işlenemediği, yeterli yöntem ve tekniği kullanabilmek için yeterli zaman olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Programın uygulanma sürecinde zaman ile ilgili problemlerin yeni olmadığı fakat pandemi süreciyle daha dikkat çekici hale geldiği vurgulanmıştır.

“Öncelikle çocuk kendi sınıf arkadaşlarına önce kendine saygı duymaya öğrenmeli ve daha sonra içinde yaşadığı topluma yani bunları da hani ben derslerimde daha çok drama yöntemi kullanarak geliştirmeye çalışıyorum; zaman zaman işte internetteki videolardan yani kitapların aslında içeriğinin çok dolu olduğunu düşünüyorum.” (K4)

“Kesinlikle, çocukları bir müzeye götürme şansımız yoksa ne yapıyoruz birçok arkadaş onu yapıyordur herhalde ben de böyle yaptım. Sanal müze gezilerinde onları açıp sınıf içinde sanal müze ile hareket halinde işte müzenin bölümlerini gezip durdurarak tekrar hareket ettirerek kendi elimizdeki imkânlar nelerse onlardan yararlanarak o kazanımı bir şekilde çocuklara vermeye çalışıyoruz.” (K6)

K2 ve K4 kalıcı öğrenmelerin gerçekleşebilmesi için yaparak yaşayarak öğrenmenin önemine, yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene, hayatilik ilkelerinin özellikle SBDÖP içindeki önemine ve bunların programın parçası haline getirilmesinin önemi üzerinde durmuşlardır.

“Yaparak yaşayarak konunun içinde dokunarak bir şeylere öğrenmeleri görmeleri çocukları çok daha mutlu ediyor ve bilginin çok daha kalıcı olduğuna inanıyorum ben.” (K4)

K6 ve K4 programda yer alan herhangi bir kazanımı uygun yöntem ve teknikle işlenemediğinde dijitalle başvurduklarını belirtmişlerdir. K4 öğrenmede kalıcılığın sağlanması için yaparak yaşayarak öğrenmenin önemine dikkat çekmiş SBDÖP’te bu gibi faaliyetlere yeterli zamanın ayrılması gerekliliği ve bunun eksikliğini bildirmişlerdir.

SBDÖP Uygulamalarının Yeterliği

Katılımcılar, SBDÖP’te yer alan yöntem tekniklerin çok klişe genel geçer olduğunu bunların her ders ve konu içeriğinde uygulanamadığını, kalıcı öğrenmelerin sağlanabilmesi açısından her ders önerilen yöntem ve tekniklerin dışına çıkarak sınıf ritmine uygun yöntem ve tekniklerin öğrencileri kazanımlara ulaştırma ve kalıcı öğrenmeyi sağlama noktasında daha faydalı olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir.

“Bu planlarımızın yan tarafında var olan yöntem ve teknikler çok artık hepsinde çok klişeler. Soru-cevap, anlatım, beyin fırtınası... Yani bunları artık o kadar her şey için her kazanım için verilmiş hepsinde aynı şeyler. Evet biz bunları zaten kullanıyoruz. Yeri geliyor soru-cevap yeri geliyor bir beyin fırtınası yaptırıyoruz o şekilde konuya ulaşıyoruz çocukları ama bence aslında bunlardan ziyade sınıfın o ritmi bizi daha çok öğrenmeye ne şekilde gideceğimize yönlendiriyor.”(K2).

“Tabii o anki dersin işlenişine göre aslında sizin planladığınız yöntem teknikleri bazen bu çalışmada şu yöntem teknik daha uygundur diye düşünüyorsunuz fakat dersin işleyişi öyle bir noktaya geliyor ki o tasarladığınız planladığınız yöntem teknik orada işlemiyor; iş görmüyor. Doğaçlama olarak sürecin içerisinde bazen çocuklar buna yön veriyor, çocuklar dersin işleyişinin yönünü değiştirebiliyor. Sınıfın ritmine uyuyorsunuz” (K6).

“Çünkü her çocuk aynı şekilde öğrenmiyor ondan kaynaklanıyor aslında. Konuya ve o anki sınıfın durumuna göre yöntem değiştirmemiz” (K5).

“Öğretmen merkezli değil de öğrenci merkezli, yani hani öğretmen ders anlat, videoyu aç, çocuklar izlesin, hadi şu etkinliği yapalım değil de çocuğu dersin içine almak. Yani öğrenci merkezde olduğunda çocuklar Sosyal Bilgiler dersinden çok daha zevk alıyorlar” (K4).

“Oradaki şeylerin biz bir ikisini uyguluyorsak orada hiç yazmayan belki de birçok öğretim yöntem teknik kitabında bile yazmayan biraz önce söylediğimiz o sınıfın içinde kendiliğinden gelişen süreç içerisinde bizim bile tasarlamadığımız, düşünmediğimiz yöntemleri geliştiriyoruz” (K2).

Katılımcıların belirttiği görüşlerden hareketle; programda konu alanlarına ve içeriğine göre tavsiye niteliğinde sunulan yöntem ve teknikler her zaman uygulanabilir değildir; ders sırasından uygulanan bu yöntem ve teknikler sınıf dinamiğine göre öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre evrilebilmekte bazen planlanan yöntem ve teknik çok başka boyutlarıyla sınıf içinde yer alabilmektedir. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler gibi interdisipliner bir alanda programın tavsiyelerine bağlı kalmak her zaman avantaj değil bazen dezavantaj oluşturabilmektedir. Öğretmenlerin kalıcı öğrenmeyi artırabilmeleri için sınıf dinamiğine ve öğrenci ihtiyacı çerçevesinde yöntem ve tekniklerini değiştirebildiği görülmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Sürecinde Alternatif Değerlendirme Yaklaşımlarından Yararlanma

Katılımcılardan ikisi genellikle geleneksel ölçme değerlendirme yöntemlerinden faydalandığını BEP’li öğrenciler için geleneksel yöntemlerin dışında farklı metodlar kullandıklarını belirtmişlerdir. Gelişim özellikleri çerçevesinde geleneksel değerlendirme yöntemlerinin sonunda kişisel sonuçlara ulaşabildiğini belirtmişlerdir.

“Değerlendirme aşamasında genelde klasik değerlendirme, soru ve cevap; ortak sınavlarında sorduğumuz testler, boşluk doldurma, doğru yanlış; değerlendirmeler genellikle bu şekilde sözlü değerlendirmelerimde genellikle soru cevap şeklinde.” (K4)

“Bu seviye belirleme testleri yapıyoruz. Bunlar buradaki konuya uyar mı bilmiyorum ama çocukların seviye belirleme testleri de başka okullarla karşılaştırma gibi durumlarda yapmaya çalışıyoruz” (K1).

Sosyal Bilgiler dersinde geleneksel ölçme değerlendirmelerin yanında grup çalışmaları ve portfolyolara yer verildiğini, kavram haritaları, eşleştirme, afiş çalışması gibi alternatif yöntemlerle daha kalıcı öğrenme sağlandığını ve öğrenciler gelişimleri dolayısıyla bunları daha ilgiyle yaptıklarını belirtmişlerdir.

Kullandığımız yöntemler hemen hemen aynı ama grup çalışmasında yapmış oldukları çalışmalar da dosyalar da dikkate alınıyor değerlendirmede çalışmaları. Grup çalışmalarında hazırlamış oldukları dosyaları da değerlendirmeye alıyoruz tabii ki. (...) Aslında kavram haritaları konunun özetlenmesi açısından da yararlı oluyor diye düşünüyorum ben” (K5).

Yine geleneksel ölçme değerlendirme yaklaşımlarının dışına çıkılan fakat öğrenci merkezli olan süreç değerlendirme yöntemlerinin sadece bir değerlendirme ölçütü değil öğrenmede kalıcılığı da artırmaya yönelik bir çalışma olarak gördüklerini belirten görüşler de mevcuttur.

“Bir de ben ünite değerlendirmeleri yaparken yine çocukları da bu işin içine katmayı çok seviyorum. Çocukları ünitelerle ilgili kendi hazırladıkları soru cevapları

arkadaşlarına yönlendirmelerini istiyorum. Bu da onların çok hoşuna gidiyor. Hatta sorularına cevap alamadıklarında kendi araştırıp buldukları cevapları sınıfta arkadaşlarına sunuyorlar yani değerlendirmede de çocukları işin içine almanın çok daha iyi olduğunu düşünüyorum” (K4).

“Tanılayıcı dallanmış ağaç yöntemini de çok seviyorlar onlara kolay geliyor herhalde o doğru yanlış doğru yanlış giderken çok hoşlarına gidiyor keyifle yapıyorlar onu.” (K6)

Bir katılımcı ise farklı derslerde alternatif ölçme değerlendirme yöntem ve araçlarının SBDÖP’te sıklıkla yer almadığını belirtmiş; Sosyal Bilgiler alanında bunun işleyebilir bir süreç değerlendirme yöntemi olduğu için programda daha fazla yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

“Alternatif ölçme araçlarını Sosyal Bilgiler ders programında çok fazla görmüyoruz içeriğinde ünitelerde de çok fazla görmüyoruz. Fen bilgisinde ve matematikte daha çok kullanılmış; Sosyal bilgilerde de kullanılması çok daha iyi olur seviyorlar o yöntemi çünkü ya da biz kullanabiliriz.” (K6)

Öğretmenler, geleneksel ölçme değerlendirme yöntemlerini tamamen bırakmamış ama süreç değerlendirme ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesi noktasında sınıf içinde farklı alternatif yöntemler kullanmışlardır. Programda sunulan alternatif ölçme araçları dışında içerikte sunulan araçların yetersizliği ile ilgili ifadeler dikkat çekmiştir. Öğretmenlerin programa sıklıkla başvurmadığı fikirler aldığı ancak Sosyal Bilgiler dersinde de alternatif yöntemleri kullanmışlardır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Niteliğini Artırma Konusunda Görüş Ve Öneriler

Katılımcılar değişen ve yeniden uyarlanan koşullarla ilgili hem eğitimde dijitalleşmenin SBDÖP’a yansması hem de salgın süreciyle birlikte değişen koşullara ayak uydurmasıyla ilgili görüşlerini bildirmişlerdir.

“Milli Eğitim EBA gibi bir program kullanmaya başladı içerikler yayınlıyorlar, videolar koyuyorlar... Bence her konuya daha doğrusu konu olmayabilir ama ünitenin içeriğine uygun bölgesel tanıtımları olabilecek videolar hazırlayarak konuların görsel olarak da daha farklı boyutlara taşıyabilir; çocuklar gördüklerini unutmuyorlar.” (K2)

“Mesela kitaplarda verilen konuların yanında aslında onların CD olarak ya da teknoloji gelişmesi ile birlikte eğitim alanında video olarak bazı görüntüler verilebilir. Ben bunlara ulaşabiliyorum çocuklara aktarabiliyorum ama bunu aktaramayan ulaşamayan köy yerlerinde interneti çekmeyen bir sürü bölgelerde bu tür uygulamalarla daha keyifli ders işleyebilir çocuklar, görme şansları olabilir bu şekilde.” (K6)

“Sosyal Bilgiler programında içerik yeterli ama içeriğin uygulamasında sorun var. İçerikleri daha doğrusu işlerken konu verilirken dediğim gibi görsellere önem ve öncelik verilmeli. Bununla ilgili videolar gösterilmeli. Bununla ilgili vtrler hazırlanabilir diye düşünüyorum görseller önemli bence içerikte.” (K7)

“Mesela öyle bir içerik hazırlanmalı ki EBA tarafından ya da bakanlığın kendi uygulamaları tarafından konulara yönelik; bunu anlatırken sanki çocuk o anlatılan yerler içerisinde gezirmiş gibi detaylandırarak...” (K2)

“Bakanlık tarafından böyle şeyler hazırlanmış olsa videolar, görseller hem de eğitimde eşitliği de sağlamış oluruz. İmkânı olan öğrenci ile imkânı olmayan öğrenciyi en azından eşitlemeye çalışmış oluruz. Müzeye götüremeyen öğretmenin de bu bilgileri öğrencilere verebilmesi açısından dijitali kullanmak zorunda. Dijitali

kullanması için ne imkân sağlamamız gerekiyor diye düşünüyorum. İmkân sağlanmalı yani.” (K5).

K2, K6, K7 ve K5'in SBDÖP'te yer alan konu alanlarına göre dijital içeriklerin artırılması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Dijital içerikler sadece öğrencilerin dikkat çekme ve kalıcı öğrenmeleri için değil fırsat ve imkân eşitliği sağlanması açısından da programda dijitalleşmenin önemi büyüktür. Dijital içerikler sayesinde öğretmenlerin de desteklendiği bir süreç yaşanacak olup değişen ve gelişen koşullara uygun 21. Yy bireylerine ilişkin programda gelişim sağlanmalıdır.

“Özellikle Doğu ve Güneydoğuda çalışan öğretmen arkadaşlarımız ve öğrencilerimiz için örneğin bir Çanakkale gezisi ya da bir Anıtkabir gezisi için okullara bunlarla ilgili ödenekler çıkarılmalı ve buradaki öğrencilerin bu gezileri hiç ceplerinden beş kuruş para harcamadan toplu olarak gezmeleri gerektiğini düşünüyorum yani bunları hak ettiklerini düşünüyorum” (K4).

Değişen dünyayla birlikte eğitim felsefelerinin programa entegrasyonu içerikte ve eğitim anlayışında değişikliklere neden olmuştur. Yapararak yaşayarak öğrenmenin mali yükünden bahseden katılımcı, imkân ve fırsat eşitliği açısından dezavantajlı bölgelerde öğretmenlik yapanların desteklenmesi gerektiğini ve bunun programa entegre edilmesi gerektiğini söylemiştir.

“Morpa Kampüs 'ten faydalanıyoruz örneğin. Ama bu Morpa Kampüs'e öğrencisi olmayan giremiyor, katılamıyor, bağlanamıyor. Böyle bir çalışmayı bakanlık yaparak bize sağlarsa çok daha iyisini bile sağlayabilir çok daha iyisini yapabilir bu siteden, böyle bir site oluşturulabilir derslerde bunlardan daha iyi şekilde faydalanılabilir.” (K3)

Eğitimde dijitalleşme ile birlikte yaparak yaşayarak dijitali kullanmadan dikkat çekmenin zor olduğu, materyal eksiklikleri, dijital içerikler için üyelikli eğitim sitelerine ulaşmanın zorluğu dikkat çekicidir ve merkezden tüm öğretmenler için hazırlanan içeriklerin sunulmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

“Çünkü süremiz çok yeterli değil demin de konuştuk aslında hani uzun uzun çocukları sürece dâhil edelim dedik ama sürece dâhil etme konusunda da sıkıntı yaşıyoruz bazen. Her çocuğa istediği kadar da bazen söz hakkı veremeyebiliyoruz. Çünkü haftalık 3 saat bir süremiz var. Bu 3 saat içinde hem konuyu anlatmak hem ölçme değerlendirme yapmak hem çocuğu bu sürece dâhil etmek konusunda aslında zaman yönünden kısıtlıyız; sıkıntı yaşıyoruz, markete götürüp de mesela bir alışveriş nasıl yapılır gösteremiyoruz; gösteremedik mesela çünkü süremiz ona çok da yetmedi gerçi ben daha oraya gelemedim, daha bütçe gelemedim.” (K5)

Programa dâhil edilmesi gereken bir diğer nokta ise sunulan içeriklerin kalıcılığını artırmak yönünde yapılacak olan tüm etkinliklerin zaman açısından kısıtlı oluşu programın etkililiğini azaltmaktadır. 2018 yılında yürürlüğe giren ve eğitim felsefesindeki değişikliklerle birlikte uygulanan program deneyimlemeyi ön plana koymaktadır. Ancak öğretmenler program kazanımlarına erişebilmek için yeterli zaman sağlanmadığı ve programın sınırlılığını dile getirmektedirler.

“Evet; görseller olarak, video olarak, ulaşmamız daha kolay oldu ama öğrenciyi derse katmakta sıkıntı yaşadık. Dolayısıyla da biraz daha nasıl diyeyim sınıfta yüz yüze olduğu gibi kazanımların tam amacına ulaştığını düşünmüyorum ben; kalıcı hale gelmedi.” (K5).

“Aslında pandemide sözel ders olması bir sıkıntı yaşatmadı Sosyal Bilgiler ya da Hayat Bilgisi olarak geçen yıl işledik; normal ders programı akışına göre işlediğimizde yetiştirmiştik o anlamda bir sıkıntı olmamıştı diye düşünüyorum.” (K6)

Salgın süreciyle birlikte uzaktan eğitime geçilen zamanda programda yer alan konuların dijital içeriklerine ulaşılabilmesi, farklı kaynaklardan çok değişik ders tasarımları sunulabilmesi Sosyal Bilgilerin sözel yönünden dolayı avantaj olarak görülebilmektedir. Ancak zamanında yapılması gereken dönüt ve düzeltmelerin uzaktan yapılamadığı bu yüzden sunulan farklı tasarımların amacına ulaşım ulaşmadığı ve programda yer alan kazanımlara erişiminin tam olmadığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte Sosyal Bilgiler, öğrencinin aktif olduğu konuşma ve fikir beyan etme ihtiyacı hissettiği bir derstir fakat öğrencilere süre kısıtından dolayı her zaman bu imkânının sağlanamamış olması programın verimini düşürmüştür. Belirlenen süre boyunca öğrenciyi ekran karşısında tutmanın da kazanımlara ulaşma noktasında oldukça dezavantaj oluşturduğu bildirilmiştir.

“Zamanın çok kısıtlı olması çünkü bizim geçen sene pandemide uzaktan eğitimdeki süreniz hep 30 dakikaydı derslerimiz. 30 dakikada zaten bağlanma sorunları da yaşandığı için dersin verimlilik süresi gittikçe azalmıştı. Sosyal Bilgiler ya da Hayat Bilgisi dersi öğrencinin daha aktif olduğu daha çok konuşma ihtiyacı duyduğu dersler olduğu için her öğrenciye söz hakkı vermek konusunda onların düşüncelerine alma konusunda maalesef ki çok verimli geçtiğini söyleyemeyeceğim ben.” (K2)

“Ben uzaktan eğitimin çok da amacına uygun olarak gerçekleştiğini düşünmüyorum. Özellikle çocukların bilgisayar ekranında dikkatini çekmek gerçekten çok zordu. Bir de aslında uzaktan eğitimin en önemli yararlarından bir tanesi şu oldu özellikle ebeveynler açısından, öğrenci velileri açısından okulun dört duvardan ibaret olmadığını ve öğretmenin eğitim öğretimde ne kadar önemli bir faktör olduğunu anladılar bence pandeminin en olumlu noktası biz öğretmenler için eğitimciler için bu oldu. Yani şöyle hani artık herkes arama motoruna yazdığında bilgiye o kadar kolay ulaşabiliyor ki yani sadece okulun öğretim yeri olmadığı aynı zamanda eğitim yeri olduğunu da ben anladıklarını düşünüyorum çünkü bununla ilgili” (K4)

21. yy. gereklerine bağlı eğitimde dijitalleşme sürecinin programa entegre edilememesinin fırsat ve imkân eşitliği açısından sınırlılık olduğu vurgulanmıştır. Salgın sürecinde ise uzaktan eğitimde dijital kullanımının daha kolay ve erişilebilir olduğu ancak öğrenmelerin sınırlanmadığı durumlarda yine program gereklerini yerine getirememiştir. Sosyal Bilgiler gibi interdisipliner bir alanın 21. yy. öğrencilerine katkısı olabilmesi için programın da bu yönde revize edilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin aktif öğrenmeler ve fikirlerle sürece katılabilmeleri ancak değişen ve yenilenen program dinamiği ile gerçekleşebilecektir.

Yetişensoy ve Rapoport (2023) “...gelecekte bağımsız ve önemli bir vatandaşlık yeterliliği haline gelmesi muhtemel olan bu okuryazarlığın öğretilmesinde sosyal bilgiler önemli bir rol oynayabilir.” diyerek dijitalleşme sürecinde sosyal bilgiler öğretim programının önemine dikkat çekmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Odak grup görüşmesinde katılımcıların belirttiği görüşler çerçevesinde SBDÖP’te ifadesini bulan kazanımların niteliği ve yeterliğine ilişkin olumlu görüş bildirmiştir. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi ünitelerinden Üretim, Dağıtım ve Tüketim ünitesini içeren kazanımların oldukça yeterli, nitelikli ve kapsayıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kızılay (2021); “Katılımcılar programın kazanımlarına ilişkin genel olarak olumlu görüş belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunluğu kazanımların hazırlanırken toplumun ihtiyaçlarının gözetildiğini, kazanımların konu alanı ile paralellik olduğunu, kazanımların net bir şekilde anlaşıldığını, kazanımların öğrenme alanlarını genel olarak yansıttığını, kazanımların kendi aralarında

birbirleriyle tutalı olduğunu ve kazanımların toplumun genel beklentilerini yansıttığını düşünmektedirler.” bulgularıyla örtüşmektedir.

Ancak kazanım ifadelerinin nitelikli olduğu düşünülürken özellikle Millî Mücadele ve Yerel Yönetimler ile ilgili yer alan kazanımların yüzeysel ve soyut kaldığı yönünde görüş birliği olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bunun yanında Sosyal Bilgiler programında yer alan kazanımların bazılarının bilgi boyutuyla sınırlı kaldığı, öğrencilerin günlük hayata uyarlayabileceği ve kullanabileceği yönüyle eksikliğinden bahsetmişler ve toplumsal değerlerin sürdürülebilirliği açısından bu yönüne önem verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Programda ifadesini bulan kazanımların daha üst düzey düşünme beceri geliştirmesi ve öğrenci tarafından özümsemesi yönüyle sınırlı kaldığı sonucuna ulaşılabilir. Kazanımlara uygun içerik eksikliğinin sebepleri arasında ders kitaplarında yer alan metin ve görsellerin yüzeyselliğine de dikkat çekilmiştir. Toplumsal düzen ve öğrencilerin toplumsal hayata hazırlanması konusunda oldukça merkezde olan Sosyal Bilgiler dersi, programda yer alan kazanımların içerik yönünden desteklenmemesi ile ulaşılabilirliğinin azaldığını söylemek mümkündür. Özellikle Millî Mücadele, Yerel Yönetimler ve Üretim, Dağıtım, Tüketim ünitesi içerikleri üzerinde durmuşlardır. Dolayısıyla bazı üniteler üzerinde ayrıntılı bir içerik sunulurken bazı kazanımlara yönelik yüzeysel bir içerik sağlanması programın hedeflerine ulaşma açısından da sorunlara yol açabilmektedir. Bratland ve Ghami (2022); “Konu kavramları ve içerik bilgisi arasında bağlantı kuramayan tasarımlar, sosyal bilgilerde derinlemesine öğrenmeyi ve kümülatif bilgi oluşturmayı zorlaştıran sorunlar yaratır.” sonucuyla örtüşmektedir.

Katılımcıların tümü program içeriğinin öğrencilerin yaş ve gelişimsel özelliklerine uygun olarak tasarlandığını belirtmişlerdir. Buradan hareketle SBDÖP’te yer alan içeriğin zorlayıcı ve gelişim özelliklerinin üzerinde olmadığı söylenebilir. Ancak İnsanlar, Yerler ve Çevreler ünitesinde yer alan Doğal Afetler içeriği itibariyle eğitim durumları düzenlenirken bazı öğrencilerin tedirgin ve kaygılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir katılımcı bir sonraki basamak olan ortaokul kademesinden dönüt alamadıklarını belirtmiştir. Nitekim Kırat ve Güven (2021)’de kademeler arası geçiş sürecinin önemine ve kurulması gereken işbirliği boyutlarına dikkat çekmiştir.

Üniteler bazında değerlendirdiğimizde; Yaşadığımız Çevre, arkadaşlık ilişkileri konularının öğrencilerin tam da ihtiyacı olan gelişim özelliklerinde olduğunu ve bunların 4. Sınıf SBDÖP’te yer almasının çok uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte içerikte yer alan konuların öğrencilerin gelişimsel ihtiyaçlarına göre öğretmenlerin uygun ders tasarımlarıyla geliştirebileceği belirtilmiştir. Bunun dışında 4. Sınıf SBDÖP’ün ilkökul öğrencilerinin gelişim özelliklerine uygun olduğu düşünülse de sınıf öğretmenleri bir sonraki kademede öğrencilerin öğrenme açıklarının olup olmadığını bilemediklerini ve bu yönde değişime ihtiyaç olup olmadığını kestiremediklerini belirtmişlerdir.

2018’de yenilenen SBDÖP ile birlikte geçmişte uygulanan programlarla karşılaştırıldığında örneklerin oldukça güncel olduğu fakat bu güncel konuların öğrencilerin hayatiliğiyle söz konusu olduğunda eksik kaldığı söylenebilir. Toplumsal hayatta deneyimleme şansımızın olmadığı ve çocukların farkındalığını geliştirmemiz gereken konuların en iyi şekilde SBDÖP ile verilebileceğini söylemek mümkündür. Bunu sağlayabilmek için de hayatilik ilkesi büyük önem taşımaktadır ve SBDÖP bu noktada eksiklikler barındırmaktadır.

Kaya ve Baloğlu Ugurlu (2024)’nun; “...beceri öğretiminde öğrencilerin bakış açılarını sadece sınıf içi etkinliklerle değil, sınıf dışı ve okul dışı etkinliklerle de zenginleştirmek gerekir.” Bulgularını destekler niteliktedir.

SBDÖP'te sunulan içeriklerin kalıcılığını artırmak için yapılacak olan tüm etkinliklerin zaman açısından kısıtlı oluşu programın etkililiğini azaltmaktadır. 2018 yılında yürürlüğe giren ve eğitim felsefesindeki değişikliklerle birlikte uygulanan program deneyimlemeyi ön plana koymaktadır. Adalar, Kılıç ve Subaşı (2023)'nin araştırma sonuçlarına göre de " ...okul dışı öğrenme ve sosyal bilgiler öğrenme alanları arasında kurulan ilişkilerde sırasıyla "kültür ve miras; insanlar, yerler ve çevreler; birey ve toplum, üretim, dağıtım ve tüketim" öğrenme alanlarının öne çıkan örnekler olduğu görülmüştür."

Ancak öğretmenler program kazanımlarına erişebilmek için istedikleri yöntem ve tekniği uygulayabilmek için yeterli zaman sağlanmadığı ve programın sınırlılığını dile getirmekte ve bu durumun pandemi ve uzaktan eğitim süreci ile daha belirgin hale geldiğini söylemişlerdir.

SBDÖP'te yer alan yöntem ve teknikler genel ifadelerle yer almakta ve programda konu alanlarına ve içeriğine göre tavsiye niteliğinde sunulan yöntem ve teknikler her zaman uygulanabilir değildir; ders sırasından uygulanan bu yöntem ve teknikler sınıf dinamiğine göre öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre evrilebilmekte bazen planlanan yöntem ve teknik çok başka boyutlarıyla sınıf içinde yer alabilmektedir. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler gibi interdisipliner bir alanda programın tavsiyelerine bağlı kalmak her zaman avantaj değil bazen dezavantaj oluşturabilmektedir. Öğretmenlerin kalıcı öğrenmeyi artırabilmeleri için sınıf dinamiğine ve öğrenci ihtiyacı çerçevesinde yöntem ve tekniklerini değiştirebildiği görülmektedir.

Öğretmenlerin geleneksel ölçme değerlendirme yöntemlerinden tamamen vazgeçmediği bunun yanında alternatif ölçme değerlendirme ile süreç değerlendirme yaptıkları söylenebilir. Öğretmenler geleneksel yöntemleri kullandığı ölçme değerlendirme sonucunda kişisel yargılara ulaşmaktadırlar. Ancak bunun yanı sıra öğrenciler için alternatif ölçme değerlendirmenin önemini de farkındadırlar ve grup çalışmaları ve portfolyolara yer verildiğini, kavram haritaları, eşleştirme, afiş çalışması gibi alternatif yöntemlerle daha kalıcı öğrenme sağlandığını ve öğrenciler gelişimleri dolayısıyla bunları daha ilgiyle yaptıklarını sonucuna ulaşmışlardır. Buradan hareketle süreç değerlendirme yönteminin öğrencileri stres, baskı ve herhangi bir sınav kaygısı yaşatmadan değerlendirme sürecinin işlediği ve öğrenme açıklarının belirlenerek kalıcı öğrenmenin artırıldığı söylenebilir. Bununla birlikte alternatif ölçme değerlendirme süreci oldukça uzun zamanları kapsayabilmektedir ve bu da eğitim durumlarının zaman açısından sınırlı kılmaktadır.

SBDÖP'te alternatif ölçme değerlendirme araçlarının sıklıkla yer almadığını farklı derslerin öğretim programlarına kıyasla SBDÖP'ün bu anlamda kısıtlı kaldığını söyleyebiliriz. Öğretmenlerin bu noktada SBDÖP'a sıklıkla başvurmadığı ancak ders tasarımları sırasında süreç değerlendirme yaklaşımlarını -özellikle Sosyal Bilgiler dersinde grup çalışmasını- sıklıkla kullandıklarını söyleyebiliriz.

Öğretmenlerin SBDÖP'te yer alan açıklamaların çok genel olduğu her zaman her sınıf için geçerli olmadığı, öğretmenlerin bu doğrultuda programa sıklıkla başvurmadıkları söylenebilir. Eğitim durumlarında fikir alabilmek için açıklamaları okudukları ve sınıf dinamiği, tecrübeler, öğrenci ihtiyaçları çerçevesinde program işleyişini göturdükleri sonucuna ulaşılabilir.

21. yy. bireylerini yetiştiren öğretmen katılımcıların görüşleri doğrultusunda eğitimde dijitalleşmenin de büyük önem taşıdığını söylemek mümkündür. Öyle ki eğitimde fırsat ve imkân eşitliğini sağlayabilmek için dahi EBA üzerinden sağlanacak olan içeriklerle eğitimin yeniliği başka boyutlara taşınabilir. Nitekim

Erol (2021); 21.yüzyıl becerileri sosyal bilgiler öğretim programında sınıflara göre dengeli bir dağılım göstermediğini en az ise üç kazanımla 4. sınıfta yer aldığını ortaya koymuştur. Görselliğin dijital araçlarla ön plana çıkarıldığı bir program 21. Yy. ihtiyaçlarına cevap verebilir hale gelecektir. Sunulacak olan herhangi bir dijital içerik ile internete ulaşamayan öğretmenler; fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanmadığı öğrenciler, ders içeriğindeki herhangi bir kavramı zihninde canlandırmayan öğrenciler aynı dijital ortamlara erişebilme imkânıyla birlikte kalıcı öğrenmeler sağlayabilecektir.

Çiydem & Kaymakçı' ya göre de (2021); "SBDÖP'lerin hedefleri 21. yüzyılın öngördüğü demokratik yaşama becerilerine sahip insan tipini yetiştirmeye yönelik olarak düzenlenebilir, içerik okuryazarlıklar üzerinden beceri ve değer temelli kurgulanabilir."

Salgın süreciyle birlikte eğitim durumlarında da değişiklik ihtiyacı doğmuştur. Sosyal Bilgiler dersinin farklı alanlarla disiplinler arası bir boyutu olması ve sözel yönünün ağır basması ve dijital içeriklere ulaşma noktasında uzaktan eğitim sürecinde avantajlı bir ders olduğu söylenebilir. Ancak zamanında yapılması gereken dönüt ve düzeltmelerin, süreç değerlendirme yaklaşımlarının uzaktan eğitimde yapılamadığı bu yüzden sunulan farklı tasarımların amacına ulaşım yapılamadığı bilinmemekte ve programda yer alan kazanımlara erişimin tam olmadığı görülmüştür. Nitekim dezavantajlı bölgelerde programın uygulanabilirliği noktasında dijital içeriklerin önemi büyüktür. Almeida ve Viana (2023)," Kolaylaştırıcıların dahil edilmesi ve onlar tarafından geliştirilen şablon ve teorik çerçevenin dağıtılması, deneklerin tasarım için aynı referansa sahip olmalarını ve sistematik bir şekilde ilerlemelerini sağlamıştır." şeklinde vurgulamışlardır. Bununla birlikte Sosyal Bilgiler, öğrencinin aktif olduğu konuşma ve fikir beyan etme ihtiyacı hissettiği bir derstir fakat öğrencilere süre kısıtından dolayı her zaman bu imkânının sağlanamamış olması programın verimini ve etkililiğini sekteye uğratmıştır. Belirlenen süre boyunca öğrenciyi ekran karşısında tutmanın da kazanımlara ulaşma noktasında oldukça dezavantaj oluşturduğu söylenebilir. Marshall (2023)'in araştırmasında ortaya koyduğu "...araştırmacıların entegre müfredata duyulan ihtiyacın bir nedeni olarak tüm içerik alanlarını ele almak için zaman eksikliğini tespit ettiklerini göstermiştir." bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının değişen koşulların gerisinde kaldığı, 21. yy. gereklerine bağlı eğitimde dijitalleşme sürecinin programa entegre edilememesinin fırsat ve imkân eşitliği açısından sınırlılık olduğu vurgulanmıştır. Yalçın ve Tural (2023); yaptığı çalışmalarla ortaya koyduğu, "Programda yapılan incelemelerde 21. yüzyıl becerileriyle, 'Kültür ve Miras' alan ile 'İnsanlar, Yerler ve Çevreler' ilişkin konu temalarında kazanımlar boyutunda doğrudan bir ilişkilendirmenin geri planda kaldığı anlaşılmaktadır." görüşüyle örtüşmektedir.

Salgın sürecinde ise uzaktan eğitimde dijital kullanımının daha kolay ve erişilebilir olduğu ancak öğrenmelerin sınınamadığı durumlarda yine program gereklerini yerine getirememiştir. Sosyal Bilgiler gibi interdisipliner bir alanın 21. Yy. öğrencilerine katkısı olabilmesi için programın da bu yönde revize edilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin aktif öğrenmeler ve fikirlerle sürece katılabilmeleri ancak yenilenen program dinamiği ile gerçekleşebilecektir.

Öneriler

- SBDÖP tekrar gözden geçirilerek her kazanım için nitelik ve yeterlik durumlarında güncellemeye gidilebilir.

- Sosyal Bilgiler kazanımlarına ilişkin sunulan içerikler ve ders kitapları tekrar gözden geçirilerek düzenlenebilir.
- Kazanımlar için ayrılan süreler tekrar gözden geçirilerek daha işlevsel bir SBDÖP ortaya konabilir.
- Eğitim durumları gözden geçirilirken doğal afetler konusu öğrencilerin gelişimsel özelliklerini dikkate alarak içerik düzenlemeleri yapılabilir.
- Kademeler arası iş birliği çalışmaları yapılarak bir sonraki kademeye öğrenme açıkları belirlenip paydaşların tümü program geliştirme sürecine katılabilir.
- Eğitim durumlarında kullanılacak ilkökul düzeyine uygun materyaller sağlanabilir.
- Programda yer alan kazanımlara ulaşılabilme için yöntem ve teknik uygulama noktasında ayrılan süre artırılabilir, grup çalışmalarını ve okul dışı faaliyetleri artırıcı etkinlikler eklenebilir.
- Programda yer alan açıklamalar öğretmenlerin özgün ders tasarımları oluşturmalarına yardımcı olabilecek şekilde revize edilebilir.
- Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öğrenme öğretme süreci için hazırlanan içerikler EBA aracılığıyla merkezden tüm öğretmenlerin erişimine sunulabilir.
- EBA üzerinden ortak, nitelikli dijital süreç değerlendirme yöntemlerine SBDÖP'te yer verilebilir.
- İleriki araştırmalarda çalışma grubuna ortaokul sosyal bilgiler öğretmenleri dahil edilerek ilkökul SBDÖP'teki öğrenme çıktılarıyla ilgili bir çalışma gerçekleştirilebilir.
- İkökul öğretmenleri ve ortaokul Sosyal Bilgiler öğretmenleri arasında kademeler arası iş birliğini geliştirecek çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Adalar, H., Kılıç, H., & Subaşı, Y. (2023). Social Studies in Out-of-Class Learning Environments: A study on Teacher Candidates' Views and Awareness. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 11(4), 253-271. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/social-studies-out-class-learning-environments/docview/2887020934/se-2>
- Almeida, S.d., & Viana, J. (2023). Teachers as curriculum designers: What knowledge is needed? *The Curriculum Journal*, 34, 357-374. <https://doi.org/10.1002/curj.199>
- Aytaçlı, B. (2012). Durum çalışmasına ayrıntılı bir bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Haziran 2012, 3 (1), 1-9.
- Bratland, E., & El Ghani, M. (2023). Recontextualization of knowledge in the new Norwegian curriculum: Epistemic and non-epistemic design in learning objectives for social studies. *The Curriculum Journal*, 34, 457-471. <https://doi.org/10.1002/curj.197>
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (29. Baskı). Pegem Akademi Yayınları. ISBN: 978-9944-919-29-9

- Çiydem, E. & Kaymakçı, S. (2021). Türkiye’de sosyal bilgiler dersinin yönelimi üzerine bir değerlendirme. *İnsan & İnsan*, 8(27), 179-207. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.818742>
- Erol, H. (2021). Reflections on the 21st Century Skills into the Curriculum of Social Studies Course. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 9(2), 90-101. <https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.9n.2p.90>
- Kaya, İ., & Uğurlu, N. B. (2024). Social Studies Teachers’ Perceptions about the Difficulty of Skills Development. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 12(1), 276-283. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/social-studies-teachers-perceptions-about/docview/2922535963/se-2>
- Kıncal, R. (Ed.). (2020). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (6. Basım). Nobel Yayınları.
- Kırat, E. ve Güven, B. (2021). Okul öncesi eğitimden ilkokula geçiş ve kurumlar arası işbirliği konusunda sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi (çanakkale ili örneği). *Ress Journal*, 8(2), 167-182. <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.2917>
- Kızılay, G. (2021). *Sınıf öğretmenlerinin görüşüne göre 4.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programının değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Marshall, J. (2024). *The Effects of an Integrated Curriculum With Embedded Sustainability Themes on Teaching and Learning Experiences at a Primary School* (Order No. 30694888). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2937237196). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/effects-integrated-curriculum-with-embedded/docview/2937237196/se-2>
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Özdemir, S.M. (2009). Eğitimde program değerlendirme ve Türkiye’de eğitim programlarını değerlendirme çalışmalarının incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6(2), 126-149.
- Subaşı, M. & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2): 419-426.
- Yakar, H. (2013). *Cumhuriyetten günümüze uygulanmış olan ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarında seyahatnamelerin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Yalçın, A. & Tural, A. (2023). 21. yüzyıl becerileri ışığında sosyal bilgiler öğretim programının incelenmesi. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 2-9.
- Yetişensoy, O., & Rapoport, A. (2023). Artificial intelligence literacy teaching in social studies education. *Journal of Pedagogical Research*, 7(3), 100-110. <https://doi.org/10.33902/JPR.202320866>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (12. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (2017). *Durum Çalışması Araştırması Uygulamaları*. (çeviri: Prof. Dr. İlhan Günbayı). 3. Basımdan çeviri. Ankara: Nobel Akademi.